

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія Трофаїла
<https://orcid.org/0000-0002-9865-6133>

Уманський національний університет

У статті розглядається проблема формування фінансової грамотності як важливої складової економічного виховання дітей дошкільного віку. Обґрунтовано актуальність розвитку елементарних фінансово-економічних уявлень у дітей у сучасних соціально-економічних умовах. Розкрито сутність понять «економічне виховання» та «фінансова грамотність», визначено їх значення для формування основ економічного мислення дошкільників. У дослідженні проаналізовано особливості засвоєння дітьми знань про працю, гроші, потреби, заощадження та раціональне використання ресурсів. Окреслено методи формування фінансової грамотності, серед яких важливе місце займають ігрові технології, дидактичні ігри, моделювання життєвих ситуацій та інтеграція економічного змісту у різні види діяльності дітей. Наголошено на значенні співпраці закладу дошкільної освіти з родиною у процесі економічного виховання. Зроблено висновок про необхідність системного підходу до формування фінансової культури дітей дошкільного віку.

Ключові слова: фінансова грамотність; економічне виховання; діти дошкільного віку; економічне мислення; фінансово-економічні уявлення; ігрові технології; економічна культура; заклад дошкільної освіти; виховання дошкільників.

Trofaila Nataliia. Financial literacy as a component of economic education of preschool children.

The article examines financial literacy as an important component of economic education of preschool children. The relevance of developing basic financial and economic knowledge in early childhood is substantiated in the context of modern socio-economic changes. Early formation of financial awareness helps children better understand the value of work, money, and material resources, as well as develop responsible attitudes toward consumption and saving.

The study reveals the essence of the concepts of economic education and financial literacy and highlights their role in the development of economic thinking in preschool children. It is emphasized that preschool age is a sensitive period for forming primary ideas about labour, goods, needs, money, and rational use of resources. At this stage children begin to understand simple economic relationships through everyday experiences and interactions with adults.

Special attention is paid to pedagogical methods and conditions that contribute to the effective formation of financial literacy in preschool children. Among the most effective approaches are play-based learning, didactic games, modeling everyday economic situations, and integrating economic content into various types of children's activities. The use of interactive and practical methods helps children better understand financial concepts and apply them in simple real-life situations.

The article also emphasizes the importance of cooperation between preschool education institutions and families in the process of economic upbringing. Parents play a crucial role in shaping children's attitudes toward money, work, and responsible spending. Consistent educational influence from both educators and parents contributes to the development of basic financial competence in children.

The study concludes that systematic work on the formation of financial literacy in preschool age is an important step toward developing economically competent, responsible, and socially active individuals in the future.

Keywords: financial literacy; economic education; preschool children; economic thinking; financial and economic ideas; game technologies; economic culture; preschool education institution; education of preschoolers.

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку суспільства особливої актуальності набуває проблема формування фінансової грамотності населення. Динамічні зміни економічного середовища, розвиток ринкових відносин, зростання ролі фінансових інструментів у повсякденному житті людини потребують формування у громадян відповідних знань, умінь і навичок щодо раціонального управління фінансовими ресурсами. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування фінансової грамотності з раннього віку, адже саме у дитинстві закладаються

основи економічного мислення, ціннісних орієнтацій та поведінкових моделей особистості.

Дошкільний вік є важливим етапом у становленні особистості дитини, коли активно формуються її уявлення про навколишній світ, соціальні відносини та різні сфери життєдіяльності людини. У цей період діти починають усвідомлювати значення праці дорослих, роль грошей у задоволенні потреб, вчать оцінювати цінність речей і ресурсів. Саме тому формування елементарних фінансових уявлень у дошкільному віці розглядається як важлива складова економічного виховання.

Економічне виховання у закладі дошкільної освіти спрямоване на ознайомлення дітей з основними економічними поняттями, розвиток бережливого ставлення до матеріальних цінностей, формування уявлень про працю, потреби, товар, гроші, заощадження та обмін. Важливим завданням педагогів є створення умов для формування у дітей початкових навичок раціонального використання ресурсів, уміння робити вибір та приймати прості економічні рішення у повсякденних ситуаціях.

Водночас аналіз сучасної педагогічної практики свідчить про те, що питання формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку ще не повною мірою реалізується у системі дошкільної освіти. Часто економічне виховання має фрагментарний характер і не завжди інтегрується у різні види діяльності дітей. Крім того, недостатньо розробленими залишаються методичні підходи до формування елементарних фінансово-економічних уявлень у дошкільників.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичного впровадження ефективних педагогічних підходів до формування фінансової грамотності як складової економічного виховання дітей дошкільного віку. Це потребує комплексного підходу, що поєднує використання сучасних освітніх технологій, ігрових методів навчання та активної співпраці закладу дошкільної освіти з родиною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження присвячено таким проблемам: формуванню економічної грамотності в дітей дошкільного віку, підготовці педагогів дошкільного закладу до економічного виховання дітей (Н. Грама, А. Сазонова); формуванню бережливості в аспекті економічного виховання (Л. Нульман, Л. Островська, О. Парамонов); розробленню найоптимальніших форм і методів навчання дошкільників (Т. Антонова, П. Апанасов, Л. Артемова, Н. Білова, О. Білоус, А. Богущ, Н. Гавриш, Н. Грама, Г. Григоренко, Е. Карпова, О. Янківська).

Процес формування знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку досліджували економісти, вчені, педагоги (І. Прокопенко, А. Богущ, Н. Гавриш, Н. Грама, Е. Курак, І. Колеман, Н. Кривошея, І. Ярита, Л. Лохвицька, Т. Подкаминська). Встановлено, що фінансова грамотність – це набір важливих знань, умінь та навичок, що допомагають приймати обдумані та виважені рішення щодо грошей, бюджету, заощаджень, витрат та інвестування в різних життєвих ситуаціях, які сприяють кращому загальному та особистому добробуту.

Формулювання цілей статті. Теоретичне обґрунтування сутності фінансової грамотності як складової економічного виховання дітей дошкільного віку, визначення її ролі у формуванні початкових економічних уявлень, навичок раціонального ставлення до грошей і ресурсів, а також у дослідженні ефективних педагогічних підходів, методів і форм роботи, спрямованих на формування основ фінансової культури у дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні соціально-економічні умови розвитку суспільства зумовлюють необхідність формування фінансової грамотності громадян, починаючи з раннього віку (Білоус, 2018). Фінансова грамотність розглядається як важлива складова економічної культури особистості, що включає систему знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій, пов'язаних із раціональним використанням фінансових ресурсів, плануванням витрат, заощадженням та відповідальним ставленням до матеріальних благ. У цьому контексті особливого значення набуває економічне виховання дітей дошкільного віку, адже саме у цей період відбувається закладання основ світогляду, формування перших уявлень про соціально-економічні явища та моделі поведінки у сфері споживання.

Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року визначає фінансову грамотність як «одну з ключових компетентностей, необхідних кожній людині для успішного життя». Документом, який спрямовує роботу над цим питанням у дитячому віці, є Державний стандарт дошкільної освіти. Він передбачає формування загальної культури особистості дітей. Економічна культура дошкільника проявляється у наявності базових уявлень про економічні категорії, а також інтелектуальних та моральних засад. Без цих первинних економічних уявлень розвиток фінансової грамотності неможливий. Хоча Державний стандарт дошкільної освіти не містить методики оцінювання фінансової грамотності, він підкреслює, що освітня програма має сприяти всебічному розвитку особистості дітей дошкільного віку.

Дослідження останніх років свідчать про необхідність запровадження економічної освіти з дошкільного віку.

Проблема фінансового виховання є актуальною стосовно дошкільного віку, оскільки це час, коли закладаються ази майбутнього фінансового «здоров'я». Саме дошкільний вік є найпродуктивнішим у плані закладення таких особливостей особистості, як відповідальність,

ощадливість, сила волі, які необхідні для формування надалі фінансово грамотної людини.

Впровадження основ економічної грамотності для дітей дошкільного віку є актуальним питанням, адже нині діти дуже швидко вбирають атмосферу нової реальності, навчаються та освоюють сучасні технології. Для побудови у дітей дошкільного віку фінансової грамотності та економічного мислення, правильного сприйняття користування грошима та розвитку гармонійної, допитливої, творчої особистості, для її успішної соціалізації в умовах безперервних соціально-економічних змін необхідний спеціальний підхід.

Фінансова грамотність – це особлива якість людини, яка формується з найменшого віку і показує вміння самостійно заробляти гроші та грамотно ними керувати (Іванова, 2006). Фінансова грамотність – це сукупність знань, навичок, умінь та установок у фінансовій сфері та особистісних соціально-психологічних характеристик, сформованість яких визначає здатність та готовність людини продуктивно виконувати різні соціально економічні ролі: домогосподаря, інвестора, позичальника, платника податків тощо. Законодавчі акти розглядають зазначене поняття як результат фінансової освіти, виражений у поєднанні обізнаності, знань, умінь та поведінкових моделей, необхідних для прийняття успішних фінансових рішень та для досягнення фінансового добробуту.

Проблема економічного виховання дітей розглядається у педагогічній та психологічній науці як складний багатокомпонентний процес, спрямований на формування у дитини елементарних економічних уявлень, розвиток економічного мислення, виховання ощадливості, працьовитості та відповідального ставлення до результатів праці (Петренко & Савченко, 2022). Важливим компонентом такого виховання є формування фінансової грамотності, що передбачає ознайомлення дітей із поняттями «гроші», «товар», «праця», «покупка», «ціна», «заощадження», а також розвиток навичок усвідомленого ставлення до матеріальних ресурсів (Білоус, 2018).

Дошкільний вік є сприятливим періодом для засвоєння первинних економічних знань, оскільки саме в цей час у дітей активно формуються пізнавальні інтереси, розвивається мислення, уява та здатність до наслідування соціальної поведінки дорослих. Діти спостерігають за економічними процесами у повсякденному житті: відвідують магазини разом із батьками, бачать процес купівлі товарів, чують розмови про гроші, працю та заробіток. Ці спостереження створюють природні передумови для формування у них елементарних економічних уявлень (Бойко & Танчін 2022).

Фінансова грамотність у контексті дошкільної освіти не передбачає вивчення складних економічних теорій, а орієнтується на формування доступних віковій знань і практичних умінь (Петренко & Савченко, 2022). Йдеться насамперед про розуміння того, що гроші є результатом праці, що вони використовуються для придбання необхідних товарів і послуг, а також про важливість їх раціонального використання. Важливо формувати у дітей уявлення про різницю між потребами та бажаннями, вчити їх робити простий вибір, усвідомлювати цінність речей та результатів людської праці (Білоус, 2018).

У системі дошкільної освіти існують програми, спрямовані на розвиток знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку. Серед них для дітей старшого дошкільного віку можна виокремити програми «Абетка Афлатунчика для малюків», «Афлатун» та «Мої перші гроші» за підтримки Міністерства освіти і науки України та Національного банку України. Програма «Абетка Афлатунчика для малюків» орієнтує увагу на вміннях дитини планувати бюджет, мудро його використовувати, оцінювати можливості, формувати фінансові здібності. Програма «Афлатун» орієнтована на дітей віком від 3 до 18 років. Ця програма поєднує систему заощаджень із компонентами соціального виховання. Увага спрямована на права та обов'язки дітей.

Програма «Мої перші гроші» орієнтована на впровадження складника освітнього напрямку «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність» Державного стандарту Базового компонента дошкільної освіти України (2021) в процесі освітньої діяльності закладів дошкільної освіти та в умовах сімейного виховання. Програма створена на базі Рамки фінансових компетентностей дітей та молоді України задля розвитку у дітей старшого дошкільного віку фінансової грамотності за рахунок оволодіння фінансових компетентностей.

Ефективність формування фінансової грамотності значною мірою залежить від педагогічних умов організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти. Насамперед важливо забезпечити інтеграцію економічного змісту в різні види діяльності дітей: ігрову, пізнавальну, трудову, художньо-творчу та комунікативну. Провідною діяльністю дошкільників є гра, тому саме сюжетно-рольові та дидактичні ігри виступають одним із найефективніших засобів формування фінансової грамотності. У процесі таких ігор діти можуть відтворювати різні соціально-економічні ситуації, наприклад: «магазин», «банк», «ярмарок», «кафе», що

дозволяє їм практично засвоювати економічні поняття та моделі поведінки.

Важливим педагогічним інструментом також є використання проблемних ситуацій, бесід, казок економічного змісту, моделювання життєвих ситуацій, спостережень за працею дорослих (Петренко & Савченко, 2022). Наприклад, через казкові сюжети діти можуть зрозуміти значення праці, необхідність ощадливого використання ресурсів, важливість планування витрат. Такий підхід сприяє не лише засвоєнню економічних знань, а й формуванню морально-ціннісного ставлення до матеріальних благ.

Не менш важливу роль у формуванні фінансової грамотності дітей відіграє сім'я. Саме в родинному середовищі дитина отримує перший досвід економічних відносин, спостерігає моделі фінансової поведінки дорослих та поступово долучається до побутових фінансових практик. Залучення дітей до простих форм сімейного планування, обговорення покупок, пояснення значення праці та доходів сприяють формуванню відповідального ставлення до грошей та матеріальних ресурсів. Тому важливою умовою ефективного економічного виховання є взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками, спрямована на підвищення їхньої педагогічної компетентності у питаннях фінансового виховання дітей.

Формування фінансової грамотності у дошкільному віці також пов'язане з розвитком таких особистісних якостей, як самостійність, відповідальність, бережливість, здатність до планування та прийняття рішень (Білоус, 2018).

Через різні види діяльності діти поступово вчать оцінювати власні потреби, усвідомлювати обмеженість ресурсів та робити елементарний вибір.

Існує безліч методів, які допоможуть викликати у дошкільника інтерес до навчальної гри. Серед них можна виокремити такі, як:

- Наочні: спостереження, демонстрація наочних посібників, інтерактивного матеріалу, візуальних образів, мультфільмів, відеороликів.
- Словесні: розповідь педагога, бесіда, читання художньої літератури, питання пошукового характеру, ведення діалогу у грі.
- Ігрові: сюжетно-рольові ігри, дидактичні ігри та вправи.
- Практичні: програвання ситуацій, моделювання, вправи та ін.

Переслідуючи відразу кілька цілей – освітню, розвиваючу та виховну, можна не тільки досягти успіху в освоєнні фінансової грамотності, але й весело, з інтересом провести час із дитиною, збагатити її словниковий запас, закласти перші кроки до відповідальності, сформувати

комунікативні здібності, навчити оцінювати свої бажання та можливості. Таким чином, фінансова грамотність виступає не лише як сукупність економічних знань, а й як важливий компонент соціального та особистісного розвитку дитини.

Фінансова грамотність є важливою складовою економічного виховання дітей дошкільного віку, що сприяє формуванню у них початкових економічних уявлень, відповідального ставлення до матеріальних цінностей та основ раціональної фінансової поведінки. Систематичне і цілеспрямоване впровадження елементів фінансової освіти в освітній процес закладів дошкільної освіти, а також тісна співпраця педагогів і батьків створюють сприятливі умови для формування фінансової культури майбутнього покоління (Дудник, 2015).

Висновки. Проведений теоретичний аналіз наукових джерел та педагогічної практики свідчить про важливість фінансової грамотності як невід'ємної складової економічного виховання дітей дошкільного віку. У процесі дошкільної освіти формуються базові уявлення про гроші, ресурси, витрати та заощадження, що є основою подальшого соціально-економічного розвитку особистості.

Дошкільний вік характеризується високою пізнавальною активністю, здатністю до моделювання поведінки дорослих, тому саме в цей період психолого-педагогічні умови навчання мають бути спрямовані на інтеграцію економічного змісту у різні види діяльності дітей.

Економічне виховання, у структурі якого фінансова грамотність виступає ключовим елементом, має ґрунтуватися на ігрових, проблемних, пізнавальних формах роботи, що відповідають віковим особливостям дошкільників.

Соціально-рольові, сюжетно-рольові та дидактичні ігри, моделювання життєвих ситуацій, економічні бесіди та практичні вправи створюють сприятливе середовище для засвоєння дітьми елементарних економічних знань та формування навичок відповідального ставлення до матеріальних благ.

Велике значення має співпраця закладів дошкільної освіти та сім'ї, оскільки родина є першим соціальним середовищем, де дитина спостерігає моделі фінансової поведінки дорослих, здобуває первинний практичний досвід. Педагогічна підтримка батьків у питаннях фінансового виховання створює умови для узгодженого формування у дітей основних складових фінансової культури.

Узагальнюючи, слід підкреслити, що цілеспрямоване формування фінансової грамотності у дошкільників сприяє розвитку не лише пізнавальних компетентностей, а й особистісних якостей: самостійності,

відповідальності, ошадливості та здатності до економічно свідомої, соціально адаптованої прийняття раціональних рішень. Отже, фінансова особистості, здатної успішно інтегруватися у грамотність є важливою умовою розвитку сучасне суспільство.

Список використаних джерел

- Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu
- Білоус І. П. *Формування фінансової грамотності у дітей раннього та дошкільного віку. Педагогіка і психологія*. 2018. № 2(14). С. 78–88.
- Бойко Г., Танчін О. Економічне виховання старших дошкільників засобом дидактичної гри. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2022. Вип. 36. С. 14–23.
- Дудник Н. А. Економічне виховання дітей дошкільного віку: значення, специфіка, супровід : навч.-метод. посіб. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 35 с.
- Іванова А. В. Економічний досвід – старшим дошкільнятам. *Дошкільне виховання*. 2006. № 7. С. 22–25.
- Олійник Ю. В. *Здобутки і перспективи розвитку фінансової грамотності в Україні. Економіка та освіта*. 2017. № 5. С. 15–21.
- Савченко Л. І. & Петренко С. А. *Роль сім'ї у формуванні економічної культури дитини дошкільного віку. Вісник педагогічних наук*. 2022. № 4(36). С. 58–67.

References

- Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education). New edition: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 12, 2021, No. 33. (2021). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu
- Bilous, I. P. (2018). Formation of financial literacy in children of early and preschool age. *Pedagogy and Psychology*, 2(14), 78–88.
- Boiko, H., & Tanchyn, O. (2022). Economic education of senior preschool children through didactic games. *Bulletin of Lviv University. Pedagogical Series*, 36, 14–23. <https://doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11496>
- Dudnyk N. A. (2015). *Economic education of preschool children: Meaning, specifics, and support*. Uman: Vizavi Publishing Center.
- Ivanova, A. V. (2006). Economic experience for senior preschoolers. *Preschool Education*, 7, 22–25.
- Oliynyk, Y. V. (2017). Achievements and prospects for the development of financial literacy in Ukraine. *Economics and Education*, 5, 15–21.
- Savchenko, L. I., & Petrenko, S. A. (2022). The role of the family in the formation of the economic culture of a preschool child. *Bulletin of Pedagogical Sciences*, 4 (36), 58–67.

Відомості про автора:

Трофайла Наталія Дмитрівна

Trofailla_09@i.ua

Уманський національний університет
вул. Садова, 2, м. Умань, 20300, Україна
Черкаська обл., 20300, Україна

Information about the author:

Trofailla Nataliia Dmytrivna

Trofailla_09@i.ua

Uman National University
2 Sadova St., Uman, 20300, Ukraine
Cherkasy region, 20300, Ukraine

Матеріал надійшов до редакції 05. 03. 2026 р.

Прийнято до друку 27. 03. 2026 р.

Received at the editorial office 05. 03. 2026.

Accepted for publishing 27. 03. 2026.